

ԴԱՐՁՅԱԼ ԱՐԵՎՏԱՎԱՅԵՐԵՆԻ ԱՅԲՈՒԲԵՆԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ ՈՒ ՁԱՅՆԱՎՈՐԸ ՏԱՌԻ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ԱՐԺԱՆԱՑՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ՝

ԱՆԺԵԼ ՔՅՈՒՐՔՅԱՆ

Դարձյալ, քանզի ու ծայնավորին նաև արևմտահայերենի այբուբենի համակարգում տառի կարգավիճակ շնորհելու հարցը մենք քննարկել ենք ինչպես «Գրաբարի Եւ Արդի Գրական Հայերէնի Ձայնատունների Համեմատական Քննություն» հոդվածում², այլև «Գրաբարի Ու Արդի Գրական Հայերէնի Հնչիւնական Համակարգի Եւ Երկնիւղ Հայերէնների Մերձեցման Համառօտ Քննություն» գեկուցման մեջ՝ կարդացված 2015 թվականի նոյեմբերին «Արեւմտա-

¹ **Խմբագրի կողմից.** հոդվածը տպագրության ընթացքում էր, երբ ստացվեց հեղինակի՝ Անժել Ներսեսի Քյուրքյանի (1927-2016) մահվան գույժը:

Ա.Քյուրքյանը ծնվել է Սիրիայի Հայեայ քաղաքում: Նախակրթությունն ստացել է տեղի Կիլիկյան, ապա ֆրանսիական միջնակարգ վարժարաններում: 1946 թվին հայրենադարձվել է: 1947-51թթ. սովորել է Երևանի Մանկավարժական ինստիտուտի լեզվագրական ֆակուլտետում, 1951թ. ընդունվել նույն ինստիտուտի ասպիրանտուրան՝ «Ժամանակակից հայոց լեզու» մասնագիտությամբ: 1956թ. փայլուն պաշտպանելով ատենախոսությունը՝ ստացել է բանասիրական գիտությունների թեկնածուի աստիճան, դառնալով գիտական աստիճանի արժանացած առաջին հայրենադարձ հայուհին: «Հայերենի մակբայները» թեմայով թեկնածուական թեզում Ա.Քյուրքյանը մակբայներն ուսումնասիրել է պատմական կտրվածքով (գրաբար, միջին հայերեն, գրական հայերեն՝ իր երկու ճյուղերով, բարբառներ) և ճշգրտելով մակբայի՝ որպես խոսքի մասի առանձնահատկություններն ու սահմանները՝ իր համեստ ներդրումն է կատարել՝ աշխարհաբարի քերականության պատմության մեջ մակբայներից առաջինը առանձնացնելով եղանակավորող բառերը՝ որպես առանձին՝ ինքնուրույն 10-րդ խոսքի մաս, իսկ հայ քերականագիտության մեջ՝ մակբայի մի նոր տեսակ՝ ընդհանրական մակբայները (Ա.Քյուրքյան, «Հայերենի մակբայները», Երևան, «Էդիթ Պրինտ», 2011):

Ա.Քյուրքյանը 1956-1995թթ. աշխատել է Խ.Աբովյանի անվան հայկական մանկավարժական ինստիտուտի Լեզվագրական և Հայոց լեզվի ու տարրական ուսուցման մեթոդիկայի ամբիոններում նախ՝ որպես ավագ դասախոս, ապա՝ դոցենտ: Նրա գիտական ուսումնասիրությունները վերաբերում են արևելահայերենի լեզվական իրողությունների դիտարկումներին կամ հենվում են արևմտահայերենի լեզվական տվյալների վրա: Իսկ որոշները լեզվական նույն իրողության զուգադրական համեմատական քննություն են գրաբարում և գրական հայերենի երկու ճյուղերում:

Ա.Քյուրքյանի հեղինակացությամբ Սփյուռքի հայկական դպրոցների համար կազմվել է տարրական դասարանների դասագրքերի շարք. «Մայրենի լեզու». Ընթերցարար. Գ. տարի (1981, 1984), «Հայրենի Աղբիւր» (1989, 1996), «Հայրենի Աղբիւր» Բ. տարի (1990) դասագրքերը գործադրվել են ԱՄՆ-ի, Կանադայի, Սիրիայի և փյուռքյան այլ դպրոցներում: Ա.Քյուրքյանը հեղինակակից է Հայաստանի հանրակրթական դպրոցների տարրական դասարանների դասագրքերից «Ալբեռնարան»ի, որի արևմտահայ տարբերակը գործադրվել է Լոս Անջելեսի Մարի Մանուկեան-Տեմիրեան վարժարանում, «Մայրենի 1», «Մայրենի 2» դասագրքերի՝ հարակից աշխատանքային տեսերերով, «Պատկերազարդ պատրեմ»ով, «Սովորում ենք խաղալով» պատատների հավաքածուով, ինքնուրույն ընթերցանության համար նախատեսված «Հեքիաթների քո աշխարհը» ժողովածուով, «Իմ օգնականը» (1,2) գիրք-տեսերերով և ուսումնաօժանդակ ու մեթոդական այլ ձեռնարկներով: «Աղբյուր» դասագիրք-տետրը հասցեագրված է նախադպրոցական երեխաներին: Ա.Քյուրքյանի հեղինակացությամբ ստեղծվել է «Ճանաչիր երկիրը քո» մատենաշարի երեք գրքերը:

Կյանքի հորեղանակա՝ 85-ամյակի տարում, Ա.Քյուրքյանը հրատարակեց հուշագիրք (Ա.Քյուրքյան, «Կյանքիս հիշարժան էջերից», «Էդիթ Պրինտ», Երևան, 2012)՝ որպես այդ ժամանակաշրջանի մտածող երիտասարդության և նրանց դաստիարակող ու ղեկավարող ավագ սերնդի հիշարժան վավերական վկայություն:

² Տե՛ս «Ձարթօնը» օրաթերթ, 2001, 28 Նոյեմբեր:

հայերէնի եւ Արեւելահայերէնի Մերձեցման Խնդիրներ» թեմայով գիտաժողովում³:

Նշված հոդվածներում հանգամանորեն ներկայացված է, որ արևմտահայ քերականներից մի քանիսը, *ու*-ն ծայնավոր համարելով, այն թվարկել են որպես ծայնավոր արժևորվող տառերի շարքում⁴: Ըստ այդմ էլ՝ Առաքելյանը որպես օրինակ տված *սուր* բառը կազմված է համարում երեք հնչյուններից՝ *սը-ու-րը* (տե՛ս նտ. , էջ 75, վարժութիւն 1):

Հովհաննես Գազանճյանը, երկտառ կազմության պատճառով բաղադրյալ համարելով հանդերձ, *ու*-ն արժևորել է որպես պարզ հնչյուն (խսկական ծայնավոր)⁵: Ավելին, Զարեհ Մելքոնյանը կազմությամբ երկտառ *ու*-ն համարել է մեկ գիր. ««Տու» բառին մէջ կայ երեք գիր. –տ-ու–ն »,– գրում է նա⁶:

Արդ, անտրամաբանական և հակասական չէ՞ արդյոք, որ բերված *տուն*, *սուր* միավանկ բառերում որպես *պարզ հնչյուն*, *խսկական ծայնավոր*, *մեկ գիր* արժևորվող *ու* *վանկարար ծայնավորը* տառ չհամարվի և դուրս թողնվի արևմտահայերենի այբուբենի համակարգից:

Պատճառը V-XXI դարերի ընթացքում հնչյունի ու տառի փոխհարաբերության և գրաբարի հնչյունական համակարգը պատմական զարգացման հոսանուտի մեջ չդիտարկելն է:

Ահա թե ի՞նչ է գրում դոկտոր, պրոֆեսոր Աշոտ Աբրահամյանը գրաբարի հնչյունական համակարգի պատմական զարգացման մասին. «...Այբուբենի հորինման ու կիրառման շրջանում գրաբարի գրությունը լիովին համապատասխանել է արտասանությանը. դա գրաբարի հին արտասանությունն էր, որ այժմ մենք կոչում ենք գրային արտասանություն: Սակայն գրաբարի արտասանությունը նույն կետի վրա չի մնում: Դարերի ընթացքում լեզվի արտասանական-հնչյունական կողմը զանազան փոփոխություններ է կրում՝ հեռանալով գրությունից: Առաջ են գալիս ընդհանուր-պատմական (կամ ավանդական) հնչյունափոխության զանազան երևույթներ, որոնց հիման վրա ձևավորվում են գրաբարի «նոր» արտասանության կանոնները, որոնք ավանդաբար հասել են մեզ: Մենք այժմ գրաբարյան բնագրերը կարդում ենք ոչ թե հին կամ գրային արտասանությամբ, այլ «նոր» փոփոխված և վաղուց արդեն քաղաքացիության իրավունք ստացած արտասանությամբ»⁷:

Այս ծավալուն հատվածն ամբողջությամբ մեջբերվեց, քանզի այս հոդ-

³ Տե՛ս «Հորիզոն Գրական», Նոյեմբեր, 2015, էջ 10-15:

⁴ Տե՛ս Հ. Զակոբ Վ. Զանթայեան, Նոր Սեան. Ընթերցարան, Ա Տարի, Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1979, էջ 7: Կարօ Առաքելեան, Արդի Հայերէնի Քերականութիւն, Գիրք Ա, Պէրյուք, 1998, էջ 77:

⁵ Տե՛ս Նոր Քերականութիւն Արդի Հայերէն Լեզուի Բարձրագոյն Դասընթացք, Իսթանպուլ, 1958, էջ 10:

⁶ Տե՛ս Գործնական Քերականութիւն Արդի Հայերէն Լեզուի. Միջին եւ Բարձրագոյն Դասընթացք, Պէրյուք, 1966, էջ 11:

⁷ Տե՛ս Աբրահամյան Ա., Գրաբարի ծեռնարկ, Երևան, 1958, էջ 6:

վածի հետագա շարադրանքում գրաբարի և արդի գրական երկճյուղ հայերենների ծայնավորների համակարգի համեմատական քննության պատկերը նշված իրողության ճշգրիտ արտացոլումն է:

Վերհիշենք, որ երբ Մեծն Մաշտոցը, ուսումնասիրելով գրաբարի հնչյունները, մեկ հնչյունին մեկ տառ սկզբունքով ստեղծեց հայերենի այբուբենը՝ 36 տառ, 36 հնչյուններից 5-ը եղել են ծայնավորներ, դրանք են՝ ա, ե, ը, ի, ո :

Ա, ը, ի ծայնավորներն արդի գրական երկճյուղ հայերենների համապատասխան ծայնավորներն են, իսկ ե տառի համապատասխան հնչյունը եղել է է, ո -ինը՝ օ :

Օրինակ՝ երկու-ն կարդացվել է էրկու, երկիր-ը՝ էրկիր, երազ-ը՝ էրազ, որդի-ն՝ օրդի, ոսկի-ն՝ օսկի, որկոր-ը՝ օրկոր:

Սակայն ընդհանուր-պատմական հնչյունափոխության ենթարկվելով՝ ե ծայնավորը բառասկզբում սկսել է արտասանվել յե՝ երկու>յերկու, երկիր>յերկիր, երազ>յերազ, ո -ն՝ վո. որդի>վորդի, ոսկի>վոսկի, որկոր>վորկոր, մինչդեռ բառամիջում դրանք պահպանել են ծայնավորի արժեքը՝ գետ, մեծ, սեր (կաթի), աթոռ, ձոր, նոր:

Երբ գրաբարում ե -ն և ո -ն դադարել են ծայնավոր լինելուց, է, օ հնչյունների թափուր տեղերը պետք է համալրվեին համապատասխան նոր տառերով:

Եվ ահա համապատասխան ծայնավորներ են ձևավորվում երկբարբառների՝ արտասանական փոփոխությամբ, ըստ որի ընդհանուր-պատմական հնչյունափոխության ենթարկվելով՝

ա) աւ երկբարբառը, փակ վանկում պարզվելով, վերածվել է օ պարզ ծայնավորի, ինչպես՝ ծանաւթ>ծանօթ, արաւտ>արօտ, կարաւտ>կարօտ, և միջին հայերենում հավելվել մեսրոպյան այբուբենին,

բ) երկբարբառային ծայնավոր արժևորվող է-ն (=եյ) պարզվելով վերածվել է է պարզ հնչյունի՝ սեյր>սէր, տեյր>տէր, պարտեյզ>պարտէզ,

գ) գրաբարում **ոու(օւ)** արտասանվող **ու** երկբարբառը ևս, ո և լ բաղադրիչ տարրերի խիստ սերտ արտասանության շնորհիվ ժամանակի ընթացքում պարզվելով և ամփոփվելով, դեռևս V դարում վերածվել է **ու** պարզ ծայնավորի:

Ու թեև «...այս հարցը հայագիտության մեջ վիճելի է,– դիտարկում է պրոֆ. Ա. Աբրահամյանը.– շատերը գտնում են, որ հիշյալ տառերի համադրությամբ արտահայտվել է պարզ ծայնավորը»:

Մյուս ծայնավորներից զանազանելու համար Ա. Աբրահամյանը է-ն և ու-ն պայմանականորեն անվանում է երկբարբառային ծայնավորներ (տե՛ս նտ. , էջ 5):

16 դարերի հորձանուտում *ու*-ի արտասանությունը ևս նույն կետի վրա մնալ չէր կարող անշուշտ. արդի գրական հայերենում *ու*-ն արդեն գրաբարի *ո(=օ)* ծայնավորի և երկշթնային ծայնորդ *ւ* բաղաձայնի համադրությամբ *ոու(օս)* արտասանվող *ու* երկբարբառային ծայնավորը չէ (տե՛ս Ա. Աբրահամյան, նտ.):

Դրա փոխարեն այսօր ունենք առանց արտասանական գործարաններում առաջացող արգելքի, հնչական մեկ գործարանով, ինչպես ա, օ ծայնավորները՝ լեզվի հեփին շարքի վերին բարձրացման, սակայն բացառյալ ա-ն՝ նաև շրթնայնացած ու ծայնավորը, որը ո և լ բաղադրիչ հնչյունների ծույլ արտասանվող բացարձակապես մի նոր հնչյուն է:

Միակ այս փաստարկն իսկ բավարար էր, որ արևմտահայերենի այբուբենի համակարգում ևս *ու*-ին տառի կարգավիճակ տրվեր:

Ունենք նույնքան էական այլ փաստարկներ, սակայն մինչ դրանք ներկայացնել՝ որպես մի ծույլ ամբողջություն արտաբերվող *ու*-ի այնուամենայնիվ երկփառ գրության վերաբերյալ մի երկու հարցադրում.

ա) հապա ինչո՞ւ գրաբարի *ու* երկբարբառը ևս ընդհանուր-պատմական հնչյունափոխության ճանապարհին նաև ձևային փոփոխության չի ենթարկվել և *եյ*, *աւ* երկբարբառների նման մեկ տառի չի վերածվել,

բ) ինչո՞ւ *ու*-ն *ո* և *ւ* բաղադրիչ հնչյունների խիստ սերտ արտասանությամբ մի տառի չի վերածվել, երբ նույն կազմության *ւ* -ը, *ե*, *ւ* բաղադրիչների երկու կամ երեք առանձին-առանձին արտասանվող հնչյունների կապակցություն լինելով հանդերձ (օրինակ՝ *յեվ*, *յեվս*, *յեվգինե* || *արեվ*, *անձրեվել*), դեռևս V դարում կցագիր է արտահայտվել՝ *եւ>ւ*:

Պատճա՞ռը. *ո* և *ւ* բաղադրիչ տառերի կցագրության դեպքում *ու*-ն ձևով կիսաընկներ մեսրոպյան այբուբենի համակարգում արդեն իսկ գոյություն ունեցող *ռ* տառին՝ *ռւ>ռ* :

Իսկ լեզուն այնքան «խելացի» է, որ չէր կարող թույլ տալ նման կրկնություն:

Ի դեպ, *ւ* -ի դեռևս V դարում *եւ*, *ւ* բաղադրիչ տառերի կցագիր արտահայտության կապակցությամբ կարևորում ենք արձանագրել, որ պրոֆ. Աբրահամյանի վերոնշյալ «Գրաբարի ձեռնարկ»-ի «Գրաբարի ծաղկաքաղ» բաժնում հայ ժողովրդական հին բանախոսությունից և V-XI դարերի պատմիչներից մեջբերված հատվածներում (307-425՝ 118 էջ) չկցագրված *ւ*-ի նմուշ անգամ չկա:

Հենց այս իրողությունն է հիմք հանդիսացել, որ այս հոդվածի շաբադրանքում չկցագրված *ւ* չի գործածվել:

Մինչդեռ արդի գրական երկճյուղ հայերեններում մամուլը ողողված է երկփառ *եւ*-ով՝ շաղկապ լինի թե կազմում *ւ* ունեցող բառ՝ այն էլ այն դեպքում,

երբ եթե արևմտահայերենի այբուբենի համակարգում մեսրոպյան այբուբենի համակարգի *ւ* տառը պահպանվում է, ապա արևելահայերենի այբուբենի համակարգից 1922 թվականին *ւ*-ը հանվել է⁸, սակայն ՀՀ կառավարությանն առընթեր լեզվի պետական տեսչության՝ 12. 02. 1999 թվականի թիվ 518 հրամանով *ւ*-ը՝ որպես հավելյալ տառ, պահպանվում է հայերեն գրանշանների համապարփակ հավաքածուում՝ ավանդական գրության կարիքները բավարարելու համար (տե՛ս նշված որոշումը և որոշման հեղինակ ակադեմիկոս Ս. Գ. Աբրահամյանի մեկնաբանությունը. «Հայաստան» օրաթերթ, 3 ապրիլ, 1999):

Ի դեպ, նշված որոշման մեջ արևելահայերենի այբուբենի համակարգից *և* -ը հանվում է ու տրվում որպես հավելյալ տառ. «դրա շնորհիվ,– գրում է պրոֆ. Ս. Աբրահամյանը,– արևելահայերենի այբուբենը մեկ կետով մոտենում է արևմտահայերենի այբուբենին»:

Այս այժմեական հարցին հարակից՝ նշելով նաև, որ հավելյալ սղագիր (կցագիր) *և* -ի գործածությունն ապահովում է ժամանակը և տեղի խնայողություն է, որոշման հեղինակը սխալ է համարում *և* -ի երկտառ գրությունը (տե՛ս նու.):

Այս հանգամանքը *և* -ի գործածության հաճախականության պայմաններում իսկապես որ անգնահատելի առավելություն է:

Այժմ խոստացված այլ փաստարկների մասին:

Փաստարկ երկրորդ

Մաշտոցի ստեղծած տառերի շարքը առաջին երկուսի՝ *այբ, բեն* տառերի անունով կոչվում է *այբուբեն*:

Հարց. *ու*-ն *այբ* և *բեն* տառերը ի՞նչ կարգավիճակով է միմյանց կապում ձայնավորի՞, թե՞ շաղկապի. պատասխանը կլինի՝ *իհա՛րկէ շաղկապի*:

Արդ, եթե *ու*-ն շաղկապ է, ուրեմն՝ մասունք բանի՝ խոսքի մաս է, հետևաբար բառ է՝ թեկուզ մեկ հնչյունով արտահայտված, քանզի բառը հնչյունն է կամ հնչյունների միասնությունը, որն ունի իմաստ (տվյալ դեպքում բառի այլ հատկանիշներն այնքան էլ էական դեր չունեն):

Նկատենք, որ *ու*-ն շաղկապի դերում է նաև *այրուծի* բառում, օրինակ. «Եւ այս արարեալ, բազում *այրուծի* գումարէր» (տե՛ս Եղիշէի Պատմութիւն Վարդանանց Ըստ Անձեւացեացն Օրինակի, Թիֆլիս, 1913, էջ 65):

Եվ բոլորովին պատահական չէ, որ գրաբարն ունի նաև նույն բառի *և* *յրառով* շաղկապված տարբերակը՝ *այրւնծի*: Եղիշէից ունենք նաև *այրւնծի* տարբերակի օրինակ. «Դուք իբրև զիրովարտակս զայս տեսանէք՝ անխափան վաղվաղակի *այրւնծի* գումարեցէք առաջի քան զիս, յանդիման լերուք ինձ

⁸ Տե՛ս Սերգեյ Աբրահամյան, Ժամանակակից գրական հայերեն, 1981, Երևան, էջ 9, ծանոթ. 3:

յԱպար աշխարհին» (նտ. , էջ 16):

Ու *դառը* շաղկապի խոսքիմասային նշումով՝ որպես գլխաբառ, տրվում է նաև բառարաններում. «զի նոյն են *ույթուրասն* կամ *ույթևւրասն*»,– գրում է «Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի» բառարանը (տե՛ս հ.2-րդ, Վենետիկ, 1836):

Տրված բնագրային օրինակներից են. «Զի՞ լայք *ու* աւաղէք: ... Լի *ու* լրումնօրէն գիս պսակեաց մայր իմ» (ընդգծումները մերն են՝ Ա. Բ.):

Արդ, մի՞թե շաղկապի խոսքիմասային արժեքն անհերքելի փաստարկ չէ այն իրողության, որ *ու* ծայնավորը տվյալ դեպքում ոչ թե լեզվի հնչական արտահայտության նվազագույն միավոր է, այլ լեզվական մակարդակի նվազագույն միավոր, *բառ՝ արդահայտված մեկ հնչյունով, որի գրային արտահայտությունը տառն է*:

Եվ արդյո՞ք միայն բառարանները հավաստի ու լիովին բավարար աղբյուր չէին, որ ցարդ արևմտահայ քերականները, համապատասխան մասնագիտական կենտրոնները և իրավասու անձինք *վանկարար ու ծայնավոր հնչյունը նաև որպես տառ արժևորեին*:

Փաստարկ երրորդ

Ու-ն, այս դեպքում նաև *ա, է, ը, ի, օ* ծայնավորները երբ արտասանվում են բացականչական առոգանությամբ, ձեռք են բերում լեզվական մակարդակի նվազագույն մի այլ միավորի՝ *ծայնարկության* խոսքիմասային արժեք:

Ըստ այդմ՝ *ա՛-ն, է՛-ն, ը՛-ն, ի՛-ն, օ՛-ն, ո՛ւ-ն* լեզվական մակարդակի նվազագույն միավորներ՝ մեկ տառով արտահայտված բառեր են, մինչդեռ *ա, է, ը, ի, օ, ու* ծայնավորները՝ լեզվի հնչական արտահայտության նվազագույն միավորներ միայն:

Շաղկապը և ծայնարկությունը՝ որպես խոսքի մասեր, հաճախ նույնիսկ հանգամանորեն ներկայացված են նաև արևմտահայերենի քերականության դասագրքերում:

Ուստի գոնե XXI դարի շեմին ժամանակը չէ՞, որ վերորերյալ վաղուց առկա փաստարկների հաշվառմամբ ձերբազատվելով ավանդույթի բարդույթից՝ *ու* ծայնավորին արևմտահայերենի այբուբենի համակարգում ևս տառի կարգավիճակ տրվի:

Ի դեպ, ու ծայնավորին արևմտահայերենի այբուբենի համակարգում *տառի կարգավիճակ տալը մեսրոպյան այբուբենի գիտական համակարգի խաթարում և աղավաղում չէ, այլ ոռ(ou) արտասանությամբ ու երկբարբառի՝ որպես ծույլ ամբողջություն արտասանվող մի նոր հնչյունի, ընդհանուր-պատմական հնչյունափոխությամբ, նաև իր գրային արտահայտությունն ունենալու՝ տառի իրավարժեք դառնալու թելադրանք ու հրամայական*:

Իսկ ո՞րն է *ու-ի* տեղը արևմտահայերենի այբուբենի համակարգում. տրամաբանական ենք համարում, որ *ու* տառն իր տեղը գրավի մես-

րոպյան այբուբենում հետագայում հավելված *օ, ֆ* տառերից առաջ:

Այսպիսով, արևմտահայերենի այբուբենի համակարգը կունենա հետևյալ դասավորությունը.

ա բ գ դ ե զ է ը թ ժ ի լ խ ժ կ հ ձ ղ ճ մ յ չ ռ ճ ս չ վ տ ր ց լ փ ք ու ֆ

Ինչ վերաբերում է **ու** տառի թվային արժեք չունենալու վերաբերյալ առարկություններին, ապա մեսրոպյան այբուբենին հետագայում հավելված *օ, ֆ* տառերը ևս զուրկ են թվային արժեքից:

Ու վանկարար ծայնավորը արևմտահայերենի այբուբենի համակարգում *տառի կարգավիճակի արժանացնելն* այժմեական է նաև արդի գրական երկ-ծյուղ հայերենների մերձեցման տեսանկյունից:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Մեսրոպյան այբուբենի ստեղծման շրջանի ծայնավորներից ու երկբարբառներից մի քանիսն ընդհանուր-պատմական հնչյունափոխության ճանապարհով կրել են արտասանական փոփոխություններ, որի արդյունքում որոշ ծայնավորներ բառասկզբում կորցրել են ծայնավորի արժեքը, որոշ երկբարբառներ վերածվել են պարզ ծայնավոր հնչյունների:

Վերջինների թվում է բաղադրիչ հնչյունների խիստ սերտ արտասանության շնորհիվ դեռևս V դարում պարզ ծայնավորի վերածված **ու** հնչյունը, որը նույնիսկ 16 դար անց արևմտահայ քերականագիտության մեջ չի ընդունվում և հանիրավի դուրս է մնում արևմտահայերենի այբուբենի համակարգից:

Այս հոդվածով արևմտահայերենի այբուբենի համակարգում **ու** ծայնավորին նաև տառի կարգավիճակ շնորհելու մասին մենք բարձրաձայնում ենք արդեն երրորդ անգամ՝ վստահ, որ նոր փաստարկները վանկարար **ու** ծայնավորի՝ նաև տառի իրավատեր դառնալու անհերքելի գրավականը կլինեն:

Բանալի բառեր – մեսրոպյան այբուբեն, արևմտահայերենի այբուբեն, **ու** ծայնավոր:

И СНОВА К ВОПРОСУ О ПРИСУЖДЕНИИ СТАТУСА БУКВЫ ГЛАСНОЙ ПЬ В АЛФАВИТНОЙ СИСТЕМЕ ЗАПАДНОАРМЯНСКОГО ЯЗЫКА

АНЖЕЛ КЮРКЧЯН

Некоторые гласные и дифтонги периода создания месропова алфавита в ходе общего исторического изменения звуков претерпели артикуляционные изменения, вследствие чего некоторые гласные в начале слова потеряли значение гласного, а дифтонги стали простыми гласными звуками.

В числе последних простой гласный **ni**, который еще начиная с 5-го века произносится беспрепятственно, слитно и на одном дыхании, благодаря сильному слитному произношению составных звуков, и который и поныне в западноармянской грамматике не воспринимается как буква и незаслуженно вытесняется из алфавитной системы.

Настоящей статьей мы уже в третий раз поднимаем вопрос о присуждении гласной **ni** также и статуса буквы в алфавитной системе западноармянского языка. Уверены, что новые аргументы станут неопровержимыми на пути к становлению слогаобразующей гласной **ni** в качестве полноценной буквы.

Ключевые слова – месропов алфавит, алфавитная система западноармянского языка, гласная **ni**.

THE ISSUE OF CONFERRING THE STATUS OF A LETTER TO THE VOWEL “ՌԻ” PRONOUNCED ‘U’ IN WEST-ARMENIAN ALPHABET

ANGEL KYURKCHYAN

Since its creation, the phonological system of the Mesropian alphabet, by way of general historical alternation, has undergone changes. As a result, certain front vowels lost their value as such and certain diphthongs turned into simple vowel sounds.

The compound sound “ՌԻ” equivalent to the sound of the vowel ‘u’ due to its very close phonetic sounds, which has turned into a simple vowel sound back in the V century is an example of such changes. However, even after 16 centuries the west-Armenian grammarians do not as yet accept this change. The vowel “ՌԻ” is thus unreasonably left out of the West-Armenian alphabetic system.

Kyurkchyan with this article is bringing up this issue for the third time with the belief that the newly submitted evidences will serve as an uncontestable basis for the vowel “ՌԻ” to ultimately become a proper letter of the West-Armenian alphabet.

Key words – Mesropian alphabet, the West-Armenian alphabet, the vowel “ՌԻ”.